

Üzeyir Hacıbəyli (Hacıbəyov) "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ili" 100

Musiqi ictimaiyyətimiz hər il dahi Azərbaycan bəstəkarı, musiqişünas alim, pedaqoq və ictimai xadim Üzeyir Hacıbəylinin (Hacıbəyov) doğum gününü (18 sentyabr tarixini) Milli Musiqi günü kimi qeyd edir. Üzeyir Hacıbəyli müasir Azərbaycan peşəkar musiqisinin və milli operasının banisi olmaqla bərabər, 100-lərlə publisistik məqalələrin də müəllifidir. Onun 1918-20-ci illərdəki fəaliyyəti Xalq Cümhuriyyətinin rəsmi orqanı olan "Azərbaycan" qəzeti ilə bilavasitə bağlı olmuşdur.

Hərtərəfli istedadını doğma xalqının milli və sosial-siyasi azadlığı, tərəqqisi uğrunda mübarizəyə həsr etmiş Üzeyir bəy Hacıbəyli milli istiqlalın təcəssümü olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasını sevinclə qarşılamış, var qüvvə və bacarığı ilə milli dövlətçiliyin təşəkkülü və inkişafı işinə qoşulmuşdur. Üzeyir bəyin publisistik məqalə və felyetonları hər gün, yaxud günəşəri "Azərbaycan" qəzetində çap olunur, bəzən isə bir nömrədə müxtəlif imzalarla iki yazısı çıxırdı. Qəzetin ilk redaktoru Üzeyir Hacıbəylinin kiçik qardaşı Ceyhun bəy olmuşdur. Üzeyir bəy Hacıbəylinin özü isə 1919-cu il yanvarın 16-da çıxmış 89-cu sayından başlayaraq "Azərbaycan" qəzetinin redaktoru olmuşdur. Bu vaxtdan "Azərbaycan" qəzeti "Müvəqqəti müdir: Üzeyir bəy Hacıbəyli" imzası ilə buraxılmış və bu imza qəzetin həmin il 30 iyun tarixli 215-ci sayına qədər davam etmişdir. Üzeyir bəy iki aylıq müalicədən qayıtdıqdan sonra, 1919-cu ilin sentyabrından etibarən yenidən "Azərbaycan" qəzetində işə başlamış və 1920-ci

il aprelin 27-nə kimi qəzetin müdiri işləmişdir. Üzeyir bəy Hacıbəyli qəzetə rəhbərlik etməklə, onun ideya istiqamətini müəyyənləşdirmiş, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsinə çalışmışdır. "Azərbaycan"dakı fəaliyyətində Üzeyir bəy Hacıbəyli özünü istedadlı, bacarıqlı, dərin düşüncəli və milli məsləkli publisist kimi göstərmişdir. Qəzetin səhifələrində Üzeyir bəy Hacıbəylinin Azərbaycan tarixinə, siyasi vəziyyətinə, iqtisadiyyatına, sənayesinə (xüsusilə, neft sənayesinə), maarif və mədəniyyətinə və s. aid 100-dən çox məqaləsi dərc olunmuşdur. Müasir ictimai-siyasi durumla yaxından səsleşən "Mühüm məsələlər", "Partiyalarımıza", "Təəssürat", "İstiqlal və istiqbal ümidi", "Tarixi günümüz", "Andronik məsələsi", "Vəzifəmiz nədir", "Lənkəran faciəsi", "Kim nəyin fikrində imiş", "Fitnələr qarşısında", "Naxçıvan və Qarabağ", "Qarabağ haqqında", "İçimizdəki denikinlər", "Ermənistan və Azərbaycan münasibəti" və s. yazılar Üzeyir bəy Hacıbəylinin uzaqgörən siyasətçi, əqidəli publisist olduğunu bariz şəkildə göstərir. Üzeyir bəy Hacıbəyli redaktor işlədiyi müddətdə Azərbaycan və onun ətrafında baş verən hadisələri qəzetin səhifələrində əks etdirməklə yanaşı, burada dərc etdirdiyi çoxsaylı məqalələrində həmin hadisələrə özünün şəxsi münasibətini bildirirdi. Bu məqalələrdə o, Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin, Fətəli xan Xoyski və Nəsim bəy Yusifbəyli hökumətlərinin yeritdiyi siyasi xətti qızğın müdafiə edirdi.

"Bir yaş" - Azərbaycan Xalq

Cümhuriyyətinin birinci il-dönümü münasibətilə Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Azərbaycan" qəzetinin 28 may 1919-cu il 190-cı sayında dərc olunmuş məqaləsi belə adlanırdı. Azərbaycan xalqının şanlı istiqlal mübarizəsi sayəsində və çoxsaylı şəhidlərinin qanı bahasına əldə etdiyi azadlığın milli bayram səviyyəsində qeyd edilməsi, xoşbəxt gələcək naminə görülmək işlər və arzular məqalənin əsas məgzini təşkil edirdi:

"Bu gün istiqlalını elan etmiş olduğumuz və istiqlal qazanmaq yolunda çaylarca qanlar axıdıb, minlərcə xanımınlarımızı xərəbə qoyduğumuz bir dövlətin, yəni Azərbaycan Türk Dövlətinin bir yaşı tamam olub da ikinci yaşa qədəm qoyduğu gündür...

Növzad dövlətimizin təvəllüdü, ana bətnindən doğulması - çətinliklə əmələ gəldi. Ana vətən balasını doğarkən, özünü qurban edəcək dərəcəsinə gəlmişdi... Azərbaycan torpağı bir xərəbazara, bir viranəyə dönəcək idi. Onun, o mədərimehribanının nazik sinəsi, zərif bədənini üzərində gəzən qaba ayaqlar, həm anası bətnindəki balasını çəkmələrinin təpikləri altında tapdalamaq, əzmək və xurdxaş etməklə anasını da, balasını da öldürmək istəyirdilər.

Lakin bu zəif sinə içində gizlənməmiş olan eşq və məhəbbət o dərəcə böyük bir qüvvətə haiz idi ki, zəif cism, qüvvətli ruh sayəsində düşmən zülmü qarşısında tab və taqətdən düşməyib yaşamaq və yaşatmaq iqtidarını qeyb etmədi.

Ana Vətən doğdu...

Və bu gün doğduğu övladının sənəyi-dövrriyyəsi münasibətilə bayram qurub və öv-

ladını mavi, al və yaşıl rəngli parçalarla bəzəyib nümayiş-karanə bir surətdə bəyani-iftixar etmədədir.

Bir yaşlı dövlətimiz, — gələcəkdə — yaxın gələcəkdə - türklüğün ümidgahı, islamlığın pənahı və aləm mədəniyyətinin möhtərəm bir üzvü olacağını hələ bir yaşında olduğu halda - hər kəsə bildirmədədir.

Azərbaycanın türkliliklə istiqbal meyvələri yetişdirmək üçün münbit bir torpaq təşkil etdiyini Osmanlı türk qardaşlarımız dəxi iqrar və etiraf edib bizə ümidi - nəzər ilə baxmadadırlar. Fil-həqiqə, Azərbaycan idi ki, türk şərqində sağlam bir milliyət hissi oyatdı, millət nə olduğunu millətini unutmuş türklərə bildirdi. Onlara - sən əvvəl-əvvəl bir türksən, dedi və "türkəm " dedirdi...

Türk qövminin dəxi farslar, ərəblər kimi müstərif oluqları dinimizin islamın - Allahımız bir, peyğəmbərimiz bir, Quranımız bir və binaən-ileh dinimiz də bir olmalıdır — deyə bu birliyə feil və əql ilə qədəm qoyan Azərbaycan türkləri oldu desəm, əminəm ki, xəta etməyəm. Bu fikrin Azərbaycan türkləri arasında olduqca sürətlə intişarı və qüvvətlənməsini görərkən sözlərimin təsdiqinə məcbur olarlar.

Bizi vəhşi bilənlər və bizdən yalnız qaniçilik gözləyənlər ilə və bizim vücudimizi aləmi-mədəniyyət üçün təhlükəli ədd edənlər ilə bir balaca təmas lazım imiş ki, bu fikrin və nəzərin sırf yalan və yanlış olduğu meydana çıxsın. İngilis bizim içimizə girərkən, özlərini vəhşi bir heyvan qarşısına çıxmış bir ovçu vəziyyətində saxlamaq ehtiyatına heç bir lüzum olmadığını bir-iki gündən

sonra kəmalitəəccüblə anladılar və haqqımızda bəsləməkdə olduqları nəzər və təsəvvüratın - bilməməzlik və ya düşmən təbliği nəticəsi olaraq xəta və yanlış olduğunu da dərk etdilər; əminəm ki, bunu da dərk etdilər ki, istibdad altında tərəqqi və təalidən cəbrən mərhum və cəhalətə məhkum edilmiş olan bir millət, azad olduqdan sonra çox çəkməz ki, aləmi-mədəniyyət bazarlarında öz milliyyətləri təqazası ilə əmələ gəlmiş mədəni mətəllərini ənzari-bəşəriyyətə təqdim ilə mədəniyyəti qoca olan millətləri də heyran qoyarlar...

AL rəngi türklığə, YAŞIL rəngi islamlığa və MAVİ rəngi mədəniyyətə işarə olan bayrağımızın mənəyi-mənəviyyəsi də budur.

Adamlar var ki, bizim istiqlalımızı istəmiyordilər, halbuki bizə düşmən dəgil idilər və bu istəməməzlikləri də düşməncilik yüzindən dəgil idi; fəqət, onlar qorxurdular. Qorxurdular ki, biz hökumət etməyə, məmləkət dolandırmağa, dövlət saxlamağa qabil olmayub da müxtəlif millətli təbəmizin can və malını mühafizə edə bilməyərək, siyasətdə bacarıqsızlıq göstərüb xalqın istirahətini pozaq... Lakin növzad dövlətimizin yeni başlamış ömrünün günləri və ayları gəlib keçdikcə, bu fikirdəki adamlar öz fikirlərini dəğişməyə məcbur oldular; bolşeviklər dövründə həsrətini çəkdiyimiz çörək və çörəkdən artıq həsrətində olduğumuz əmin və asayışın yoxluğu və cəməəti qoz və fındıq kimi bizar olan qətl və qarətin çoxluğu - o da, bu da dəf edildi; Azərbaycan dövləti çörək ilə bərabər əmin və asayışı də iadə etməklə əhəlini həm aclıq, həm də qətl və

qarət bəllələrindən xilas qıldı; cavan dövlətimiz, dünyanı bürümüş olan sarı xəstəliklərlə də mədənizar bir surətdə mübarizəyə girişib zəfər və müvəffəqiyyət qazandı... Düşmənlərimizin virdi-zəban etdiki "bəğ, xan və şallaq hökuməti" əvəzinə ən demokratik və ən hürriyyət-pərvər bir dövlət olduğunu bildirdi. Əhalisinə bir bu qədər geniş və genişliyi heç bir hökumətdə görünməmiş bunca hürriyyət və azadlıqların vücudi qarşısında düşmənlərimizin gözləri heyrətlənib dilləri lal olacaq idi ki, hiylə və təzvirə əl atıb hökumətimizin bu qədər hürriyyət-pərəstliyini cəbunluğa və səhlənkərliyə isnad ilə bizi gənə də ləkələndirmək istiyordilər. Lakin bu axırkı zabastovkanı - Azərbaycan istiqlalını məhv etmək və məmləkətimizi anarşi halına salmaq niyyətilə qurulmuş zabastovkanı yatırmaq işində hökumətimizin və millətimizin göstərmiş olduğu əzm və səbat, ustadlıq və məharət düşmənlərimizin bu ləkəsini üzərimizdən sildi və bu töh-

məti də rəf etdi...

İçərisində çıxan qırmızı təhlükəni rəf və izaləyə qadir olan bir hökumət və millət, xaricdən sədası gələn qara təhlükəni də dağıtmağa və darmadağın etməyə qadir olmazmı, zənn edirsiniz? Siz onun bir yaşar olduğuna baxmayın;düşmən dəfində təcrübəsaz olduğuna, türklük və islamlığına məxsus fəzilətlərinə baxub da əmin olunuz ki, bu hökumət və bu millət öz istiqlalını, öz azadlığını və öz təbəsinə şanlı bir surətdə hər bir düşməndən qorumağa qadirdir və bu qüdrətini lazım olduğu halda isbat edər. Bu təntənəli cəlal və şövkətli bayramımızı görənlər bunu yəqin bilsin ki, bir yaşar cavan Azərbaycan Türk Dövlətinin istiqlali-mühafizəsindəki şüarı budur ki:

ÖLMƏK VAR, DÖNMƏK YOXDUR.

Bu əziz bayram günü sidq dil ilə - yaşasın müstəqil Azərbaycan deyənlər, əmin olmalı; onu müstəqil yaşatmağa qadir olarlar."

("Azərbaycan", 1919, 28 may)